

Wiesława Sołtys, Małgorzata Tomikowska

"Polska powieść historyczna XX wieku"

Biuletyn Polonistyczny 29/3-4 (101-102), 81-87

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

strukcyjna, selektywna, substytutyczna, deformacyjna). Autor wskazał na stylizację gwarową jako konstytutywną cechę nurtu chłopskiego. Wyróżnił wreszcie, zróżnicowane w zależności od pokolenia pisarzy, funkcje stylizacji gwarowej, dzieląc je na tematyczne (socjologiczna, psychologiczna), strukturalne (zwłaszcza uzupełniająca) i artystyczno-stylistyczne (szczególnie ekspresywna).

Zamknięcia obrad dokonał prof. A. L. a m, zwracając uwagę na interdyscyplinarność sesji i jej podwójne zróżnicowanie (wielość propozycji metodologicznych i różnorodność tematów badawczych) oraz przypominając ogólne kompleksy problemowe, które były przedmiotem refleksji. Podkreślił znaczenie konferencji dla przyszłej syntezy literatury powojennej i zaakcentował potrzebę jej opracowania. Konieczność syntetycznego ujęcia literatury Polaki Ludowej - taka może być ogólna konkluzja sesji - motywowana jest tym, że tylko synteza przynosi scalającą rozproszony wysiłki, pozwalającą posunąć naprzód badania literaturoznawcze, wizję procesu historycznoliterackiego.

Tomasz Wójcik

"Polska powieść historyczna XX wieku"
Ogólnopolska sesja naukowa UMCS
/Lublin, Nałęczów, Zamość, Chełm, 6-9 maja 1985/

28 referatów i 25 spotkań autorskich w ramach towarzyszących sesji imprez otwartego uniwersytetu z udziałem ogromnego audytorium nauczycieli, pracowników kultury, bibliotekarzy, młodzieży szkolnej - to plon ogólnopolskiej konferencji "Polska

powieść historyczna XX wieku", która stanowiła podsumowanie prowadzonych w Zakładzie Teorii Literatury kilkuletnich prac badawczych objętych tematem "W kręgu polskiej powieści historycznej XIX i XX wieku". Współorganizatorami sesji, oprócz Zakładu Teorii Literatury UMCS, były: Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lubelski Oddział ZLP, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Zamościu, Wydział Kultury i Sztuki UW w Zamościu, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Chełmie, a także Zarząd Wojewódzki TWP w Chełmie.

Współpraca Zakładu Teorii Literatury z różnymi instytucjami kulturalno-oświatowymi sąsiadującymi z Lublinem województwa ma już swoje bogate tradycje. Szczególnie dotyczy to wieloletnich, niezwykle owocnych kontaktów z Chełmem i Zamościem, w którym, dzięki gościnności gospodarzy, odbywały się obrady drugiego dnia sesji.

W inauguracyjnym wystąpieniu K. M y ś l i ń s k i (UMCS), mówiąc o roli Zakonu Krzyżackiego w dziejach polskiego średnio-wieczu, wnikliwie zanalizował konflikt polsko-krzyżacki. Komentarz historyczny, stanowiący swoistą próbę rewizji utartych poglądów na temat stosunków Polski z Zakonem, był jednocześnie wprowadzeniem do problematyki referatu T. B u j n i c k i e g o (UŚl.) pt. "»Krzyżacy« Sienkiewicza". Zdaniem referenta, powieść ta stanowiła wielki mit kompensacyjny, właściwie odczytany już przez współczesnych pisarza. Pod względem artystycznym "Krzyżacy" są dziełem wielkiej epickiej syntezy, poprzedzonym gruntownymi studiami nad epoką.

Rozważania dotyczące powieści Sienkiewicza kontynuował B. W a l c z a k (UAM) w referacie "U progu XX wieku. Uwagi o języku »Krzyżaków« Henryka Sienkiewicza". Dokładna analiza języka utworu stała się podetawą dla sformułowanego przez

autora wniosku, iż substandardowość i "zgrzebność" języka powieściowych bohaterów znakomicie służy uwiarygodnieniu ich wypowiedzi.

D. M a z a n o w a (UŁ) w wystąpieniu pt. "Pisarstwo historyczne Zofii Kossak-Szczuckiej" zaprezentowała główne problemy ideowe i cechy sztuki pisarskiej autorki "Bez oręza".

Popołudniową część obrad rozpoczęła E. S z o n e r t (Warszawa) referatem "Polemika czy kontynuacja? »Faraon« B. Prusa i »Bolesław Chrobry« A. Gołubiewa - próba analizy porównawczej" stwierdzając, że przedstawiona przez Gołubiewa koncepcja władcy i państwa stanowi wyraz polemiki z Prusem, choć w "Bolesławie Chrobrym" pisarz wielokrotnie nawiązuje do tradycji powieści historycznej, reprezentowanej przez "Faraona".

K. S t ę p n i k (UMCS) przekonywająco scharakteryzował utwór S. Brzozowskiego "Sam wśród ludzi" jako powieść o historii, rezygnującą z imitowania faktów na rzecz przedstawienia duchowej i psychicznej struktury romantyków.

"Czerwonym tarczom" J. Iwaszkiewicza poświęcony został referat E. T y s z e c k i e j-G r y g o r o w i c z (UŁ). Autorka sformułowała wniosek, że powieść ta, podobnie jak większość utworów pisarza, wyrasta z tradycji modernistycznej, o czym świadczy między innymi kreacja Henryka Sandomierskiego - postaci o wrażliwości typowej dla modernizmu.

Charakterystycznym znakiem "zamojskiego" (drugiego) dnia konferencji była problematyka dotycząca twórczości literackiej pisarzy lubelskiego makroregionu. L. L u d o w s k i (UMCS) poświęcił swoje wystąpienie "Refleksowi Sienkiewiczowskiemu w powieściach historycznych B. Królikowskiego". Badacz

wskazał na szeroki zakres i liczbę odwołań, zwłaszcza w powieściach o trzecioosobowej narracji ("Dopóki szabla w garści", "Szabla nie rdzewiały"), do szczególnie aktywnego wzorca Sienkiewiczowskiej "Trylogii". Królikowski, zdaniem referenta, korzystając z Sienkiewiczowskich pomysłów, eksponuje niektóre z nich w sposób przypominający technikę montażu, collage'u. Przyjmuje on przede wszystkim postawę kontynuatora (nie polemisty), sięgając po wzorec szczególnie nośny estetycznie i czynnie obecny w pamięci czytelnika, stanowiący jakby wartość wspólną, powszechną. Świat powieści lubelskiego twórcy określa więc bardzo wyraźna w nim obecność (w planie fabuły i narracji) żywiołu sztuki pisarskiej wielkiego mistrza na zasadzie poetyki licznych i rozległych pomysłów, przywołań, "uzupełnień", kontynuacji i akceptacji.

W tematycznym kręgu pisarstwa Królikowskiego pozostawał referat W. S o ł t y s (UMCS) - "Powieściopisarstwo historyczne Królikowskiego. Źródła i zagadnienia genologiczne". Autorka wskazała na sposoby wykorzystania i przetworzenia przez pisarza XVII-wiecznych tekstów - pamiętników, diariuszy i listów, zwróciła także uwagę na wpływ określonych struktur genologicznych na kształt artystyczny pierwszoosobowych powieści Królikowskiego.

M. T o m i k o w s k a (UMCS), pozostając w kręgu zainteresowań powieścią historyczną autorów lubelskich, mówiła o cyklu historycznym R. Jegorowa ("Prawem kaduka", "Zemsta Księcia" i "Dekret królewski") w referacie pt. "Cecora i Chocim. Tragizm i heroika w powieściach historycznych Jegorowa i Królikowskiego".

M. B u c z y ń s k i (UMCS), mówiąc o "Stylizacji archaicznej w powieściach historycznych Jegorowa i Królikowskiego", stwierdził, że pierwszy z pisarzy stosuje ostrożną i konsekwentną archaizację, drugi natomiast wykazuje wyraźną skłonność do nadużywania pewnych form i wyrażań, a nasycenie jego powieści archaizmami jest niejednolite.

Zobrazowane w utworach Królikowskiego i Jegorowa XVII-wieczne wypadki dziejowe zyskały dodatkowe oświetlenie w referacie A. W i t u s i k a (UMCS) pt. "Wiek XVII w dziejach Polski - komentarz historyka".

Drugą część zamojskich obrad, poświęconych prezentacji dorobku literatów środowiska lubelskiego, problemom recepcji i walorom dydaktyczno-wychowawczym wybranych utworów, wypełniły referaty L.J. O k o n i a (Chełm): "Funkcje wychowawcze powieści historycznych Apolinarego Nosalskiego" oraz Z. K o ś m i ń s k i e g o (Lublin) - "Dorobek lubelskiego środowiska literackiego w dziedzinie historycznej prozy artystycznej w latach 1944-1948". Natomiast Z. B i e l e ń przedstawił, poparte wieloletnimi obserwacjami bibliotekarskimi, refleksje, dotyczące recepcji powieści i popularnej literatury historycznej.

Miejscem obrad sesji w dniach 8 i 9 maja był Chełm. W. Ś l a d k o w s k i (UMCS) w referacie "Powstanie styczniowe po 122 latach" podjął próbę spojrzenia na rok 1863 z perspektywy współczesnej. Autor skoncentrował się na problemach genezy, przebiegu i przyczyn niepowodzenia tego wielkiego zrywu niepodległościowego.

Punkt widzenia historyka skonfrontowany został z literacką wizją heroicznym i tragicznym wydarzeń lat 1863-1864 zobrazowanych w powieści Marii Wielopolskiej "Kryjaki". Autorka referatu poświęconego tej powieści - J. S z c z e ś n i a k

(UMCS) - wskazała na strukturalną złożoność tego utworu, koncentrując się głównie na obecnych w nim cechach poetyki bohatera rapsodu. Podsumowanie tej części obrad, związanej tematycznie z powstaniem styczniowym, stanowił referat

T. B e n d e r a (KUL) - "Do epoki powstania styczniowego komentarze historyka".

Następnie Z. K o ś m i ń s k i (Lublin) mówił o powieściach indiańskich L.J. Okonia w referacie "Przeszłość Ameryki na nowo odczytana". W tym samym nurcie badawczym sytuował się wystąpienie G. S k o t n i c k i e j (UMCS) o bohaterze współczesnej historycznej powieści dla młodzieży. J. S z y m k o w s k a-R u s z a ł a (WSP Słupsk) skoncentrowała się na problemie powieści historycznej wobec biografii literackiej w przeglądowym referacie "Z dziejów klasyfikacji we współczesnym literaturoznawstwie polskim".

W kolejnym wystąpieniu - "»Krzyżaków« H. Sienkiewicza lektura własna" A. S a c e w i c z (UMCS) na podstawie Ingar-denowskiej ontologii i epistemologii dzieła literackiego szczegółowo przedstawiła próbę analizy własnego aktu konkretyzacji (percepcji) powieści H. Sienkiewicza.

Ostatni dzień konferencji rozpoczął J. P a c ł a w s k i (UMCS), prezentując rozprawę pt. "O historii i wobec historii. Z problemów twórczości J. Strykowskiego".

Kolejne referentki - M. M a r c j a n (UŁ) i M. K a c a (UŁ) dokonały wnikliwej analizy adaptacji telewizyjnej powieści T. Parnickiego "Tylko Beatrycze", stwierdzając, że reżyser S. Szlachtycz, nawiązując do różnych nurtów filmowej awangardy, stworzył strukturalny ekwiwalent prozy Parnickiego - wykreował rzeczywistość filmową z pogranicza rzeczywistości realnej i hipotetycznej.

Autorka następnego referatu, J. C z a j s (Lublin), mówiła o pisarstwie historycznym W. Łysiaka, natomiast M. L a l a k (WSP Szczecin) w pracy: "Między historią a biografią."W polu«Stanisława Rembeka", wskazał na świadectwa i źródła wykorzystane w powieści, a także omówił sposoby adaptacji materiału źródłowego.

Wiesława Sołtys

Małgorzata Tomikowska

"Twórczość Stefana Żeromskiego
w kontekście literatury polskiej"

W dniach 15-17 maja 1985 r. odbyła się zorganizowana przez Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski Instytutu Filologii Polskiej UMCS w Lublinie przy współpracy Lubelskiego Towarzystwa Naukowego i Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Żeromskiego w Nałęczowie sesja poświęcona twórczości S. Żeromskiego.

Pierwszy referat "Żeromski i jego znajomi" wygłosiła J. K u l c z y c k a-S a l o n i (UW) przedstawiając działalność społeczną i publicystyczną Żeromskiego oraz przypominając sylwetki ludzi, z którymi się stykał i którzy wywarli znaczący wpływ na jego osobowość i twórczość (m.in. Abramowski, Miłkowski, Prus, Korzon, Krzywicki). Referentka omówiła społeczne inicjatywy Żeromskiego, jego zaangażowanie w budowę i odsłonięcie pomnika Mickiewicza, założenie w 1905 r. Uniwersytetu Ludowego, zbliżenie do PPS czy wreszcie jego aktywność jako człowieka teatru. Tytuł referatu R. L u b a s-B a r t o s z yń-